

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ СУДИНИНГ ИҚТИСОДИЙ ИШЛАР БЎЙИЧА СУДЛОВ ҲАЙЪАТИ ТОМОНИДАН 2019 ЙИЛНИНГ УЧИНЧИ ЧОРАГИДА НАЗОРАТ ТАРТИБИДА КЎРИЛГАН ИШЛАР БЎЙИЧА СУД АМАЛИЁТИ ОБЗОРИ

I. Процессуал ҳуқуқ нормаларини қўллаш амалиёти

1. Ишда иштирок этишига эжалб қилинмаган шахсларнинг ҳуқуқ ва қонуний манфаатларига таъсир қилувчи қарор қабул қилинганлиги ушбу қарорнинг бекор қилинишига ва ишни янгидан кўриш учун юборишига асос бўлади.

Ўзбекистон Республикаси Хусусийлаштирилган корхоналарга кўмаклашиш ва рақобатни ривожлантириш давлат қўмитаси вилоят ҳудудий бошқармасининг (бундан буён матнда даъвогар деб юритилади) «Х» МЧЖга нисбатан «ноль» харид қиймати бўйича инвестиция киритиш шarti билан сотиш тўғрисида тузилган олди-сотди шартномасини объектга киритган инвестициялар қисмини қайтармасдан бекор қилиш тўғрисидаги даъво аризаси биринчи инстанция судининг ҳал қилув қарори билан қаноатлантирилган.

Апелляция инстанцияси судининг қарори билан ҳал қилув қарори ўзгаришсиз қолдирилган.

Назорат шикоятда судлар иш ҳолатларини тўлиқ ўрганмасдан қарор қабул қилганлиги, шартнома тарафларидан бири сифатида жисмоний шахс иштирок этган бўлса-да, ушбу шартномани бекор қилиш тўғрисидаги иш иқтисодий суд томонидан кўриб чиқилгани баён қилиниб, суд қарорларини бекор қилиш ва иш юритишни тугатиш ёки янгидан кўриб чиқиш учун биринчи инстанция судига юбориш сўралган.

Иш ҳужжатларига кўра, даъвогар (сотув-

чи), туман ҳокимлиги (балансда сақловчи) ва фуқаро «Ш.» (харидор) ўртасида тузилган кўчмас мулкни олди-сотди шартномасига (бундан буён матнда шартнома деб юритилади) кўра харидор томонидан туман ҳокимлиги балансидаги «Т» кишлок хўжалиги кооперативи (ширкати) маъмурий бино-иншоотлари 2 йил мобайнида 600 000 000 сўм инвестиция киритиш ва 20 та янги иш ўринларини яратиш шarti билан «ноль» харид қийматида сотиб олинган ва бино-иншоотлар харидорга далолатнома асосида топширилган.

Шартноманинг 3.9-бандига кўра, агар харидор жисмоний шахс бўлган тақдирда, давлат мулки объектининг олди-сотди шартномаси кучга кирганидан кейин 60 (олтмиш) кун мобайнида инвестициявий мажбуриятларни бажарилишини назарда тутилган юридик шахс ташкил этилиши лозим бўлган.

Шартноманинг ушбу бандидаги мажбуриятни таъминлаш мақсадида фуқаролар: «Ш.» (70 фоиз), «Н.» (15 фоиз) ва «С.» (15 фоиз) таъсисчилигида «Х» МЧЖ ташкил этилган ва корхона ва ташкилотларнинг ягона давлат реестрига юридик шахс сифатида киритилган.

Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодексининг 234-моддасига кўра, мажбурият – фуқаролик ҳуқуқий муносабати бўлиб, унга асосан бир шахс (қарздор) бошқа шахс (кредитор) фойдасига муайян ҳаракатни амалга оширишга, чунончи: мол-мулкни топшириш, ишни бажариш, хизматлар кўрсатиш, пул тўлаш ва хоказо ёки муайян ҳаракатдан ўзини сақлашга мажбур бўлади, кредитор эса – қарздордан ўзининг мажбуриятларини

бажаришни талаб қилиш ҳуқуқига эга бўлади. Мажбуриятлар шартномадан, зиён етказиш натижасида ҳамда ушбу Кодексда кўрсатилган бошқа асослардан келиб чиқади.

Шартноманинг 3.9-бандидаги мажбурият харидор томонидан ижро этилиши натижасида шартноманинг иқтисодий ва ижтимоий мажбуриятларини бажариш юридик шахс бўлган «Х» МЧЖга ўтиши лозим бўлса-да, шартнома тарафлари ва «Х» МЧЖ иштирокида шартнома бўйича қўшимча келишув тузилмаган ва бу юридик жиҳатдан расмийлаштирилмаган.

Ваҳоланки, мажбуриятни бошқа шахсга ўтказиб бериш тўғрисидаги келишув мажбуриятнинг вужудга келишига асос бўлган битим (шартнома, контракт) қандай шаклда тузилган бўлса, ўша шаклда бажарилади.

Мажбуриятнинг бошқа шахсга ўтказилишида мажбуриятнинг моҳияти ўзгаришсиз қолади. Янги қарздор дастлабки қарздорнинг мажбурият ва ҳуқуқларини қабул қилиб олади. Шу боисдан, янги қарздор кредиторнинг талабига қарши кредитор билан дастлабки қарздор ўртасидаги муносабатларга асосланган барча эътирозларни илгари суриши мумкин. Яъни, даъвогар «Х» МЧЖ томонидан мажбуриятларнинг бажарилишини талаб қилишдан олдин харидор сифатида шартнома тарафи бўлган фуқарони «Х» МЧЖ билан алмаштириш чорасини кўриши ва шундан кейингина унга нисбатан талаб қўйиши мумкин бўлади.

Даъвогар судга даъво аризаси билан мурожаат қилиб, шартномани бекор қилишни сўраган бўлса-да, «Х» МЧЖ ушбу шартноманинг тарафи эмаслигига ва шартнома шартини бажариш мажбурияти қонунчиликда белгиланган тартибда унга ўтказилмаганлигига эътибор қаратмаган.

Бунга судлар ҳам тегишли ҳуқуқий баҳо бермасдан, ишни кўриш давомида процессуал қонун нормаларининг бузилишига йўл қўйилган ва бунинг натижасида ноқонуний қарор қабул қилинган.

Жумладан, биринчи инстанция суди томонидан олди-сотди шартномаси тарафлари-

нинг ҳуқуқий ҳолатига (мақомига) етарлича баҳо бермасдан, даъво аризасини иш юритувга қабул қилишда низо иқтисодий судга тааллуқлилиги масаласини текширмасдан, шартноманинг тарафи бўлса-да, ишда иштирок этмаган фуқаро «Ш.»нинг ҳуқуқ ва қонуний манфаатларига таъсир қилувчи қарор қабул қилган.

Шунингдек, апелляция инстанцияси суди ҳам юқорида қайд этилган ҳолатларга ҳуқуқий баҳо бермасдан, ҳал қилув қарорини ўзгаришсиз қолдириб барвақт хулосага келган.

Ўзбекистон Республикаси Иқтисодий процессуал кодекси (бундан буён матнда ИПК деб юритилади) 322-моддасининг биринчи қисмига кўра, суд ҳужжатининг ноқонунийлиги ёки асосsizлиги ҳал қилув қарорини, қарорни назорат тартибда ўзгартириш ёки бекор қилиш учун асос бўлади.

Ушбу Кодекс 321-моддаси биринчи қисмининг 2-бандига кўра, суд ишни назорат тартибда кўриб чиққанда ушбу Кодекс 302-моддаси тўртинчи қисмининг 4 ва 7-бандларида назарда тутилган асослар мавжуд бўлганда ҳал қилув қарорини, қарорни тўлиқ ёки қисман бекор қилишга ва ишни янгидан кўриш учун юборишга ҳақли.

ИПК 302-моддаси биринчи қисмининг 4-бандига кўра, моддий ва (ёки) процессуал ҳуқуқ нормаларининг бузилганлиги ёхуд нотўғри қўлланилганлиги биринчи инстанция судининг ҳал қилув қарорини ўзгартириш ёки бекор қилиш учун асос бўлади.

Қайд этилганларга кўра, судлов ҳайъати иш бўйича қабул қилинган ҳал қилув қарори ҳамда апелляция инстанцияси судининг қарорини бекор қилиш ва ишни янгидан кўриб чиқиш учун биринчи инстанция судига юбориш тўғрисида қарор қабул қилган.

4-1603-1901/436-сонли иш

* * *

2. Иш учун аҳамиятли ҳолатларнинг тўлиқ аниқланмаганлиги, суд аниқланган деб ҳисоблаган, иш учун аҳамиятли бўлган ҳолатларнинг исботланмаганлиги биринчи инстанция судининг ҳал қилув қарори-

ни ўзгартириш ёки бекор қилиш учун асос бўлади.

Ишда иштирок этувчи ҳар бир шахс ўз талаблари ва эътирозларини асос қилиб келтираётган ҳолатларни исботлаши керак.

Қонун ҳужжатларига мувофиқ муайян далиллар билан тасдиқланиши керак бўлган иш ҳолатлари бошқа далиллар билан тасдиқланиши мумкин эмас.

Ўзбекистон Савдо-саноат палатаси вилоят ҳудудий бошқармасининг даъвогар «К» хусусий корхонаси манфаатида жавобгар «М» хусусий корхонасидан 22 000 000 сўм асосий қарз, 11 000 000 сўм пеня ва 16 218 сўм почта харажатларини ундириш тўғрисидаги даъво аризаси туманлараро иқтисодий судининг ҳал қилув қарори билан қисман қаноатлантирилиб, жавобгардан даъвогар фойдасига 19 000 000 сўм асосий қарз, 3 300 000 сўм пеня ва 16 218 сўм почта харажатлари ундирилган.

Кассация инстанцияси судининг қарори билан «М» хусусий корхонасининг кассация шикоятни қисман қаноатлантирилиб, ҳал қилув қарорининг «М» хусусий корхонасидан «К» хусусий корхонаси фойдасига 19 000 000 сўм асосий қарз ундириш қисми 16 000 000 сўм асосий қарз ундирилсин, деб ўзгартирилган, ҳал қилув қарорининг қолган қисми ўзгаришсиз қолдирилган.

Назорат шикоятида жавобгар шартномага асосан даъвогар томонидан 28 000 000 сўмлик маҳсулот етказиб берилганлиги, ушбу маҳсулот учун жавобгар томонидан 16 000 000 сўм миқдоридаги тўловлар амалга оширилганлиги, жавобгарнинг даъвогардан қарзи 12 000 000 сўмни ташкил қилишини, бироқ судлар томонидан фақат даъвогарнинг даъво аризасида кўрсатилган важлар билан чекланган ҳолда 16 000 000 сўм миқдорида қарзни ундириб нотўғри тўхтамга келганлиги баён қилиниб, кассация инстанцияси судининг қарорини бекор қилиб, жавобгардан даъвогар фойдасига 12 000 000 сўм ундириш ҳақида янги қарор қабул қилиш сўралган.

Иқтисодий процессуал кодекси (бундан буён матнда ИПК деб юритилади) 302-мод-

дасининг биринчи қисмига асосан иш учун аҳамиятли ҳолатларнинг тўлиқ аниқланмаганлиги, суд аниқланган деб ҳисоблаган, иш учун аҳамиятли бўлган ҳолатларнинг исботланмаганлиги биринчи инстанция судининг ҳал қилув қарорини ўзгартириш ёки бекор қилиш учун асос бўлади.

ИПК 68-моддасининг биринчи қисмига кўра, ишда иштирок этувчи ҳар бир шахс ўз талаблари ва эътирозларини асос қилиб келтираётган ҳолатларни исботлаши керак.

Низони ҳал этишда кассация инстанцияси суди иш учун аҳамиятли ҳолатларни тўлиқ аниқламасдан, аниқланган деб ҳисобланган ҳолатлар исботланмасдан, даъво талабининг жавобгардан 16 000 000 сўм асосий қарз суммасини ундириш қисмини қаноатлантириш ҳақида барвақт хулосага келган.

Бинобарин, даъвогар жавобгарга 32 000 000 сўм миқдорида товар-моддий бойликлари етказиб берганлигини билдирса-да, етказиб берилган маҳсулотларнинг 4 000 000 сўми учун тегишли тартибда ишончнома расмийлаштирилмаган.

ИПКнинг 72-моддасига кўра, қонун ҳужжатларига мувофиқ муайян далиллар билан тасдиқланиши керак бўлган иш ҳолатлари бошқа далиллар билан тасдиқланиши мумкин эмас.

Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги томонидан 2003 йил 27 майда 1245-сон билан рўйхатга олинган Ўзбекистон Республикаси Молия вазирининг 2003 йил 7 майдаги 62-сонли буйруғи билан тасдиқланган «Товар-моддий бойликларни олишга ишончно-малар бериш ва уларни ишончно-малар бўйича бериш тартиби тўғрисида»ги Низомнинг:

2-бандида корхона томонидан қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда етказиб берувчилардан товар-моддий бойликларни олиш учун ишончли шахсга берилган ёзма ваколат ишончнома деб тан олинади. Ишончли шахс унга ишончнома бўйича берилган ваколатлар доирасида ҳаракат қилади;

4-бандида ишончно-малар етказиб берувчи томонидан шартнома ва бошқа битимлар бўйича бериладиган товар-моддий бойликларни

олишга берилади. Ишончли шахс талаб этилаётган товар-моддий бойликларни бир жойдан (бир омбордан), бироқ бир неча шартнома ва бошқа битимлар бўйича олиши лозим бўлган ҳолатларда унга шартнома ва бошқа битимларнинг рақам ва саналари кўрсатилган битта ишончнома ёки агар товар-моддий бойликлар бир неча омбордан олиниши керак бўлса бир неча ишончномалар берилади.

Ишончномаларни ёзишда олиниши керак бўлган моддий бойликлар рўйхати куйидаги ҳолда тўлдирилади: агар ишончномада кўрсатилган жўнатиш ҳужжатида (шартнома ва шу кабиларда) олиниши керак бўлган товар-моддий бойликлар номи ва сони келтирилмаган бўлса ёки ишончнома бўйича жўнатиш ҳужжатларида келтирилган товар-моддий бойликларнинг фақат бир қисмигина олинса. Агар ишончнома бўйича жўнатиш ҳужжатларида кўрсатилган барча товар-моддий бойликларнинг фақат бир қисмигина олинса. Агар ишончнома бўйича жўнатиш ҳужжатларининг номи, рақами ва санаси, шунингдек олинган товар-моддий бойликларнинг умумий суммаси кўрсатилади;

9-бандида ишончномалар амал қилиш муддатидан қатъи назар, товар-моддий бойликларнинг дастлабки берилишида етказиб берувчига қолдирилади. Товар-моддий бойликларни қисмларга бўлиб беришда ҳар бир берилган қисмга юкхат (қабул қилиш-топшириш далолатномаси ёки шунга ўхшаш бошқа ҳужжат) тузилади, унда ишончнома рақами ва у берилган сана кўрсатилади. Бундай ҳолларда юкхатнинг (ёки унинг ўрнини босувчи ҳужжатнинг) бир нусхаси товар-моддий бойликларни олувчига берилади, бошқаси – етказиб берувчида қолади ҳамда ишончномага кўра бойликларни бериш устидан кузатув ва назорат учун қўлланади. Товар-моддий бойликлар бериб бўлингандан кейин ишончнома ишончномалар бўйича топширилаётган бойликларнинг охириги туркумини бериш учун ҳужжат билан бирга бухгалтерияга топширилади, деб белгиланган.

Юқоридаги норматив-ҳуқуқий ҳужжатларга асосан даъвогар жавобгарга етказиб берилган маҳсулотларнинг тўлиқ ҳужжатларини, жумладан ушбу маҳсулотлар жавобгарнинг ишончли вакили томонидан олиб кетилганлигини тасдиқловчи ишончномани тақдим этиши лозим бўлган. Даъвогар томонидан 2018 йил 20 июлдаги 15-сонли юкхатига асосан жавобгарга етказиб берилган 4 000 000 сўмлик маҳсулотлар «Х» томонидан олиб кетилганлиги ва ушбу маҳсулотлар «М» хусусий корхонаси буйруғига асосан қурилиш объектига, «Р.» исми иш бошқарувчига топширилганлиги ҳақидаги тилхатни тақдим этган бўлса-да, ушбу 4 000 000 сўмлик етказиб берилган маҳсулотлар учун юқорида келтирилган амалдаги норматив ҳужжатларга асосан тегишли тартибда расмийлаштирилган ишончномани тақдим этмаган.

Ушбу ҳолатларга асосланган ҳолда биринчи ва кассация инстанцияси судлари даъвонинг асосий қарз суммасидаги 4 000 000 сўми ундириб нотўғри тўхтама келган.

Қайд этилганларга асосан судлов ҳайъати кассация инстанцияси судининг асослантирувчи ва хулоса қисмидаги жавобгардан даъвогар фойдасига «16 000 000 сўм» ундириш қисмини «12 000 000 сўм» ундириш деб ўзгартиришни лозим топган.

Баён қилинганларга асосан судлов ҳайъати назорат шикоятини қаноатлантиришни, иш юзасидан кассация инстанцияси судининг қарорини асослантирувчи ва хулоса қисмидаги «16 000 000 сўм» қисмини «12 000 000 сўм» деб ўзгартириш, қарорнинг қолган қисмини ўзгаришсиз қолдириш тўғрисида қарор қабул қилган.

4-1902-1801/9123-сонли иш

* * *

II. Моддий ҳуқуқ нормаларини қўллаш амалиёти

1. Мажбуриятдаги шахсларнинг ўзгариши даъво муддати ва уни ҳисоблаш тартибининг ўзгаришига олиб келмайди.

Тугатилаётган юридик шахнинг тугатиш комиссияси (тугатиш бошқарувчиси) томонидан билдирилган талаблар бўйича даъво муддати, тугатиш комиссияси (тугатиш бошқарувчиси) тайинланган кундан эмас, балки тугатилаётган юридик шахнинг ўз ҳуқуқи бузилганлигини билган ёки билиши лозим бўлган кундан ўта бошлайди.

Янги тайинланган (сайланган) юридик шах раҳбари томонидан даъво муддатини ўта бошлаши у тайинланган (сайланган) кундан бошлаб ҳисобланиши лозимлиги ҳақида важ билдирилганда ҳам худди шу қоида татбиқ этилади.

Туман давлат солиқ инспекцияси қарздор «Т» МЧЖга нисбатан судга ариза билан мурожаат қилиб, МЧЖнинг бюджет ва бюджетдан ташқари жамғармалар олдида 1 711 823 188 сўм қарзи мавжуд бўлса-да, мол-мулки мавжуд эмаслиги ва банкрот ҳолатга келиб қолганлигини билдириб, уни соддалаштирилган тартибда банкрот деб топишни сўраган.

Суднинг ҳал қилув қарори билан қарздор соддалаштирилган тартибда банкрот деб топилган ва тугатиш бошқарувчиси тайинланган.

«Т» МЧЖнинг (бундан буён матнда даъвогар деб юритилади) тугатиш бошқарувчиси «М» МЧЖга (бундан буён матнда жавобгар деб юритилади) нисбатан даъво аризаси билан судга мурожаат қилиб, жавобгардан 557 712 959 сўм дебитор қарзни ундиришни сўраган.

Иш биринчи инстанция судида кўрилишида жавобгар судга даъво муддатини қўллаш ва ушбу асосга кўра даъвони қаноатлантиришни рад этиш тўғрисида ариза берган.

Биринчи инстанция судининг ҳал қилув қарори билан низо юзасидан даъво муддати қўлланган ва даъво талабини қаноатлантириш рад этилган.

Кассация инстанцияси судининг қарори билан ҳал қилув қарори бекор қилиниб, янги қарор қабул қилинган ва даъвонинг 307 110 877 сўм қисмини даъво муддати қўлланилган ҳолда қаноатлантириш рад этил-

ган, даъвонинг 250 602 082 сўм қисми бўйича эса, даъво муддати узилган деб топилиб, қаноатлантирилган.

Назорат шикоятда даъвогар иш юзасидан даъво талабларини асословчи ҳужжатларни судга тақдим эта олмаганлиги, 250 062 082 сўм қарзни жавобгар ўзининг даромадига олгани ва солиқларни тўлаб берганлиги, тарафлар ўртасида тузилган шартнома бекор қилинмаганлиги ёки ҳақиқий эмас деб топилмаганлиги, кассация инстанцияси суди бу далилларни инобатга олмасликка асоси йўқлигини билдириб, қарорни бекор қилиш, биринчи инстанция судининг қабул қилган ҳал қилув қарорини ўз кучида қолдириш сўралган.

Ишдаги ҳужжатларга кўра, «Т» МЧЖ раҳбари лавозимида ишлаган «С.»га нисбатан Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 184-моддасининг учинчи қисми ва бошқа моддалар асосида мавжуд бўлган жиноят иши юзасидан жиноят ишлари бўйича туман суди томонидан ҳукм чиқарилган.

Ушбу ҳукм асосида тугатиш бошқарувчиси судга даъво аризаси билан мурожаат қилиб, ҳукмда «Т» МЧЖга тегишли бўлган 557 712 959 сўмлик дори-дармонлар комиссия шартномалари асосида «М» МЧЖга топширилганлиги қайд этилганлиги, лекин ушбу маҳсулотларнинг ҳақи тўланмаганлиги, 557 712 959 сўм дебитор қарз мавжудлигига кўра «М» МЧЖдан ушбу қарзни ундиришни сўраган.

Ишни биринчи инстанция судида кўришда иштирок этган жавобгар вакили судга қўшимча ҳужжатларни тақдим қилган бўлиб, ушбу далилларга кўра даъвогар (кредитор) ва жавобгар (қарздор) ўртасида тузилган воситачилик шартномаси юзасидан қарз мажбуриятини янгилаш тўғрисида келишув тузилган ва ушбу келишувнинг 1.1-бандида кредитор қарздорга шартномага кўра дори-дармонларни ассортиментда етказиб берганлиги, қарздор шу кунга қадар етказиб берилган маҳсулот учун тўловни амалга оширмаганлиги, қарз миқдори воситачилик ҳақи билан бирга 250 602 083 сўмни

ташқил қилиши, келишувнинг 1.2-бандида қарздорнинг 1.1-бандда кўрсатилган тўловни тўлаш мажбурияти шу шахслар ўртасида қарз мажбуриятларини алмаштириш тарзида ўзгартирилгани, қарздор 1.1-бандда кўрсатилган пул суммасини кўрсатилган муддатга қадар қайтариши белгиланган.

Тарафлар ўртасида тузилиб, икки томонлама тасдиқланган солиштирма далолатномага кўра, даъвогар олдида жавобгарнинг 250 602 083 сўм қарзи мавжудлиги эътироф этилган.

Тарафлар юқорида қайд этилган келишув юзасидан имзоланган қўшимча келишувнинг 1.3 (қарзни кўрсатилган муддатга қадар қайтариш шартлиги), 2.2 (қарзни муддат тугагунга қадар бўлиб-бўлиб тўлаш мумкинлиги), 2.3 (қарзни муддатидан олдин қайтариш мумкинлиги) ва 3.1-банди (ўз вақтида қайтарилмаган қарз учун пеня ҳисоблаш тартиби) бекор қилинган.

Ушбу қўшимча келишувда тарафларнинг ўзаро розилигига кўра, 250 602 083 сўм қарз кредитордан қарздорга қайтармаслик шарт билан берилганлиги баён қилинган.

«Ҳомийлик тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонуни 4-моддасининг учинчи қисмига кўра, тижорат ташкилотларига, сиёсий партияларга ва ҳаракатларга пул маблағлари ҳамда бошқа моддий маблағлар бериш, ўзга шаклда ёрдам кўрсатиш, шунингдек уларни қўллаб-қувватлаш ҳомийлик ҳисобланмайди.

Фуқаролик кодекси (бундан буён матнда ФК деб юритилади) 113-моддасининг биринчи қисмига кўра, битим ушбу Кодекста белгилаб қўйилган асосларга кўра, суд ҳақиқий эмас деб топганлиги сабабли (низол битим) ёки бундай деб топилишидан қатъи назар, ҳақиқий эмас деб ҳисобланади (ўз-ўзидан ҳақиқий бўлмаган битим), учинчи қисмига кўра, ўз-ўзидан ҳақиқий бўлмаган битим ҳақиқий эмаслигининг оқибатларини қўллаш тўғрисидаги талабни ҳар қандай манфаатдор шахс қўйиши мумкин. Суд бундай оқибатларни ўз ташаббуси билан қўллашга ҳақли.

Ўзбекистон Республикаси Олий ҳўжалик суди Пленумининг «Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодексининг битимларни ҳақиқий эмас деб топиш тўғрисидаги нормаларини қўллашнинг айрим масалалари ҳақида» 2014 йил 28 ноябрдаги 269-сонли қарори 12-бандининг биринчи хатбошисида баён қилинишича, ФКнинг 116-моддасига кўра, ўз-ўзидан ҳақиқий бўлмаган битим бўлиб: қонун ҳужжатларининг талабларига мувофиқ келмайдиган мазмунда; ҳуқуқ-тартибот асосларига қарши мақсадда; ахлоқ асосларига атайин қарши мақсадда тузилган битим ҳисобланади. Ушбу банднинг иккинчи хатбошисига кўра, агар битимнинг бир ёки бир неча шартлари қонун ҳужжатларининг талабаларига зид бўлса, битимнинг мазмуни ушбу талабларга мувофиқ келмаслиги сабабли, ўз-ўзидан ҳақиқий эмас деб ҳисобланади.

Гарчи, тарафлар ўртасида тузилган қўшимча келишувда қарз қайтарилмаслиги кўрсатилган бўлса-да, унинг мазмуни қонун ҳужжатларининг талабларига мос эмас ва ўз-ўзидан ҳақиқий бўлмаган битим ҳисобланади.

Демак, жавобгар даъвогар олдидаги қарзни ихтиёрий равишда қайтариш муддати кўрсатилган бўлиб, шу кундан эътиборан даъвогарда қарзни талаб қилиш ҳуқуқи юзга келади.

ФКнинг 150-моддасига кўра, умумий даъво муддати – уч йил.

Олий ҳўжалик суди Пленумининг 2015 йил 19 июндаги 282-сонли қарорининг 4-бандида қайд этилишича, ФКнинг 150-моддасида кўрсатилган уч йиллик даъво муддати, қонун ҳужжатларида ушбу муддатга қараганда қисқартирилган ёки узайтирилган, шунингдек даъво муддати жорий қилинмайдиган талаблардан ташқари фуқаролик ҳуқуқий муносабатлардан келиб чиқадиган барча талабларга нисбатан татбиқ этилади.

Даъвогар томонидан билдирилган талаб дебитор қарзни ундириш бўлиб, ушбу талабга нисбатан уч йиллик умумий даъво муддати қўлланилади.

Мазкур Пленум қарорининг 11.2-бандида қайд этилишича, мажбуриятдаги шахслар-

нинг ўзгариши (ФКнинг 155-моддаси) даъво муддати ва уни ҳисоблаш тартибининг ўзгаришига олиб келмаслигини судлар инобатга олиши лозим. Тугатилаётган юридик шахснинг тугатиш комиссияси (тугатиш бошқарувчиси) томонидан билдирилган талаблар бўйича даъво муддати, тугатиш комиссияси (тугатиш бошқарувчиси) тайинланган кундан эмас, балки тугатилаётган юридик шахснинг ўз ҳуқуқи бузилганлигини билган ёки билиши лозим бўлган кундан ўта бошлайди. Янги тайинланган (сайланган) юридик шахс раҳбари томонидан даъво муддатини ўта бошлаши у тайинланган (сайланган) кундан бошлаб ҳисобланиши лозимлиги ҳақида ваз билдирилганда ҳам худди шу қоида татбиқ этилади.

Шунга кўра, тугатиш бошқарувчиси томонидан қарз мавжудлиги тўғрисида кеч хабар топганлиги важи билан келишиб бўлмайди ва тугатиш бошқарувчисининг тайинланганлиги даъво муддатини узмайди.

ФКнинг 153-моддасига кўра, бузилган ҳуқуқни химоя қилиш талаби даъво муддатининг ўтганлигидан қатъи назар, судда кўриб чиқиш учун қабул қилинади. Даъво муддати суд томонидан фақат низодаги тарафнинг суд қарор чиқаргунича берган аризасига мувофиқ қўлланади. Қўлланиш тўғрисида низодаги тараф баён қилган даъво муддатининг ўтиши суднинг даъвони рад этиш ҳақида қарор чиқариши учун асос бўлади.

Даъвогар белгиланган вақтгача бўлган даврда даъво билан мурожаат қилмаган ва фақат даъво муддати ўтиб кетгандан кейин судга даъво тақдим этган. Шунга кўра, биринчи инстанция суди даъво муддатини қўллаб, даъвони қаноатлантиришни рад этиш ҳақида тўғри қарор қабул қилган.

Кассация инстанцияси суди эса, даъво муддати ҳукм чиқарилган санада узилган деб ҳисоблаб, даъвонинг 250 602 082 сўм қисмини қаноатлантирган.

Кассация инстанцияси судининг ушбу хулосаси билан келишиб бўлмайди.

Жумладан, ФК 157-моддасининг биринчи қисмига кўра, даъво муддатининг ўтиши

белгиланган тартибда даъво кўзғатилиши билан, шунингдек мажбур шахс қарзни тан олганлигини кўрсатувчи ҳаракатларни қилиши билан узилади.

Олий хўжалик суди Пленумининг 2015 йил 19 июндаги 282-сонли қарорининг 13.3-бандида қайд этилишича, мажбур шахснинг қарзни тан олганлигини кўрсатувчи ҳаракатлари қуйидагилар бўлиши мумкин: мажбуриятнинг бир қисми бажарилганлиги (қарзнинг бир қисми тўланганлиги); таққослаш далолатномаси тузилганлиги; банкдаги ҳисоб рақамга қўйилган тўлов талабномасининг акцептланиши; қарз тан олинганлиги аниқ баён этилган хат-хабар ёки маълумотларнинг берилганлиги ва ҳ.к.

Демак, даъво муддати ўтишининг узилишига олиб келадиган қарздор томонидан кредитор олдида қарзни тан олишдан далолат берувчи ҳаракатлар амалга оширилган бўлиши лозим.

Кассация инстанцияси суди жавобгар раҳбарининг жиноят ишлари бўйича судда гувоҳ сифатида берган кўрсатмаси билан даъво муддати узилган деб ҳисоблаган. Суднинг ҳукмида қарзнинг тан олинганлиги қайд этилмасдан, даъвогар ва жавобгар ўртасида қарздорлик юзасидан ўзаро солиштирма далолатнома тузилганлиги баён қилинган.

Жавобгар раҳбарининг жиноят иши бўйича берган ушбу кўрсатмаси қарзнинг тан олингани эмас, балки қарздорлик юзасидан охириги солиштирма далолатнома тузилган сана тўғрисида кўрсатма бериш ҳисобланади.

Олий хўжалик суди Пленумининг «Иқтисодий суднинг ҳал қилув қарори тўғрисида» 2007 йил 15 июндаги 161-сонли қарори 1-бандининг биринчи хатбошисида қайд этилишича, суд томонидан қабул қилинган қарор моддий ва процессуал ҳуқуқ нормалари билан тўлиқ мос келиши, иш ҳужжатлари ва суд аниқлаган ҳолатларга мувофиқ бўлиши керак, ушбу Қарор 3-бандининг биринчи хатбошисига кўра қарор қачонки, унда иш учун аҳамиятли барча ҳолатлар баён этилган ва тарафларнинг ҳуқуқ ва мажбуриятлари ҳақидаги хулосаларини тасдиқловчи далил-

лар келтирилган бўлса, асослангандирилган ҳисобланади. Қарор иш ҳолатлари ҳақидаги таҳминларга асосланган бўлиши мумкин эмас.

Иқтисодий процессуал кодекси 279-моддасининг биринчи қисмига кўра, 1) иш учун аҳамиятли ҳолатларнинг тўлиқ аниқланмаганлиги; 2) суд аниқланган деб ҳисоблаган, иш учун аҳамиятли бўлган ҳолатларнинг исботланмаганлиги; 3) ҳал қилув қарорида баён қилинган ҳулосаларнинг иш ҳолатларига мувофиқ эмаслиги; 4) моддий ва (ёки) процессуал ҳуқуқ нормаларининг бузилганлиги ёхуд нотўғри қўлланилганлиги биринчи инстанция судининг ҳал қилув қарорини ўзгартириш ёки бекор қилиш учун асос бўлади.

Ушбу Кодекс 322-моддасининг биринчи қисмига кўра суд ҳужжатининг ноқонунийлиги ёки асосизлиги ҳал қилув қарорини, қарорни назорат тартибида ўзгартириш ёки бекор қилиш учун асос бўлади, 321-моддасининг 5-бандига кўра, суд ишни назорат тартибида кўриб чиққанда иш бўйича илгари қабул қилинган ҳал қилув қарорларидан ёки қарорлардан бирини ўз кучида қолдиришга ҳақли.

Ушбу Кодекс 118-моддасининг биринчи қисмига кўра, суд харажатлари ишда иштирок этувчи шахсларнинг қаноатлантирилган даъво талаблари миқдорига мутаносиб равишда уларнинг зиммасига юклатилади.

Олий ҳўжалик суди Пленумининг «Иқтисодий судлар томонидан давлат божи тўғрисидаги қонун ҳужжатларини қўллашнинг айрим масалалари ҳақида» 2008 йил 18 апрелдаги 180-сонли қарори 22-бандининг иккинчи хатбошисига кўра, ишни апелляция, кассация инстанциялари судларида ёки назорат тартибида кўришда суд ҳужжатлари ўзгартирилган ёки бекор қилинган ҳолда, иқтисодий суд қарорда ишда иштирок этувчи шахслар томонидан олдиндан тўланган давлат божи бўйича харажатларни ҳисобга олиб қайта тақсимлаш масаласини кўриб чиқиши лозим.

Даъвогар судга давлат божи ва почта харажати тўламасдан мурожаат қилган бўлса-да, у фақат даъво тақдим этишда бу тўловлардан озод ҳисобланади ва ишнинг натижасига кўра бундай тўловлардан озод эмас.

Жавобгар назорат шикоятини билан мурожаат қилишда 7 518 062 сўм давлат божи ва 16 218 сўм почта харажати тўлаган.

Иш бўйича даъвогардан биринчи инстанция суди томонидан 11 154 259 сўм давлат божи ундирилган бўлиб, кассация инстанцияси учун ундириладиган давлат божи 5 577 129,5 сўм, назорат инстанцияси учун ундириладиган давлат божи 5 577 129,5 сўм бўлади.

Ҳал қилув қарори билан даъвогардан бюджетга 11 154 259 сўм давлат божи ва 16 218 сўм почта харажати ундирилган ва ижро варақаси берилган.

Қайд этилганларга кўра, судлов ҳайъати иш бўйича қабул қилинган кассация инстанцияси судининг қарорини бекор қилиш, биринчи инстанция судининг ҳал қилув қарорини ўз кучида қолдириш, жавобгарнинг назорат шикоятини тўлиқ қаноатлантириш, ишни судда кўриш билан боғлиқ бўлган суд харажатларини тўлиқ даъвогар зиммасига юклаш, биринчи инстанция учун ундирилган суд харажатлари бўйича берилган ижро варақалари юзасидан ундирувни давом эттириш тўғрисида кўрсатма берган ҳолда ишни кассация ва назорат инстанцияси судларида кўриш билан боғлиқ суд харажатларини даъвогар зиммасига юклаб, ундан кассация инстанцияси учун 5 577 129,5 сўм давлат божини бюджетга, назорат инстанцияси учун 5 577 129,5 сўм давлат божи ва 16 218 сўм почта харажати жавобгар фойдасига ундириш, кассация инстанцияси судининг қарори асосида берилган ижро варақалари бўйича ундирувни бекор қилиш, жавобгар томонидан ортиқча тўланган 1 940 932,5 сўм давлат божини қайтариш ва бу ҳақда маълумотнома бериш тўғрисида қарор қабул қилган.

4-1001-1814/31175-сонли иш

* * *

2. Агар даъвогар иштирокчининг улуши ёки бир нечта иштирокчиларнинг жами улушлари жамият устав фонди (устав капитали)нинг ўн фоизидан кам бўлса ёхуд даъво аризаси жамиятнинг ўзи то-

монидан берилган бўлса, даъво аризасини қаноатлантириш рад этилиши лозим.

Судлар ушбу тоифадаги ишларни кўришда жавобгар ўз мажбуриятларини қўпол бузаётганлиги, ҳаракатлари (ҳаракатсизлиги) билан жамиятнинг фаолият кўрсатишига имкон бермаётганлиги ёки уни жиддий тарзда қийинлаштираётганлиги ҳолатлари мавжудлигини аниқлашлари лозим.

«Х» МЧЖ (бундан буён матнда МЧЖ деб юритилади) таъсисчиси «М.»нинг (бундан буён матнда даъвогар деб юритилади) МЧЖ таъсисчилари «Б.» ва «С.»ларни (бундан буён матнда жавобгарлар деб юритилади) жамият таъсисчилари сафидан чиқариш тўғрисидаги даъво аризаси биринчи инстанция судининг ҳал қилув қарори билан қаноатлантирилган, жавобгарлар МЧЖ таъсисчилари сафидан чиқарилган.

Кассация инстанцияси судининг қарори билан ҳал қилув қарори бекор қилинган ва иш янгидан кўриб чиқиш учун биринчи инстанция судига юборилган.

Иш янгидан кўриш учун иш юритувига қабул қилиниб, МЧЖнинг қолган таъсисчилари низонинг предметиға нисбатан мустақил талаб билан арз қилмайдиган учинчи шахс сифатида иштирок этиш учун жалб қилинган.

Жавобгар «С.» судга қарши даъво аризаси тақдим қилиб, даъвони қаноатлантиришни рад этишни, даъвогар «М.»ни МЧЖ таъсисчилари сафидан чиқаришни сўраган. Қарши даъво аризаси иш юритишга қабул қилинган.

Биринчи инстанция судининг ҳал қилув қарори билан даъвогарнинг даъвоси қаноатлантирилиб, жавобгарлар МЧЖ таъсисчилари сафидан чиқарилган ва қарши даъво кўрмасдан қолдирилган.

Кассация инстанцияси судининг қарори билан ҳал қилув қарори бекор қилинган ва иш янгидан кўриб чиқиш учун биринчи инстанция судига юборилган.

Биринчи инстанция судининг ҳал қилув қарори билан даъво талаби қаноатлантирилган, жавобгарлар МЧЖ таъсисчилари сафидан чиқарилган ва жавобгарнинг

қарши даъвоси кўрмасдан қолдирилган.

Кассация инстанцияси судининг қарори билан ҳал қилув қарори ўзгаришсиз қолдирилган.

Назорат шикоятда қуйи судлар томонидан аниқланган иш ҳолатларига тўлиқ ҳуқуқий баҳо берилмаганлиги баён қилинган ва суд қарорларини бекор қилиш ҳамда даъвони қаноатлантиришни рад этиш, ишни бошқа таркибда кўриб чиқиш учун юбориш сўралган.

Иш ҳужжатларига кўра, даъвогар судга даъво аризаси билан мурожаат қилиб, жавобгарлар МЧЖнинг фаолият юритишига имкон бермаётганлиги, жавобгар «Б.» МЧЖ раҳбари бўлиб ишлаган вақтида МЧЖнинг молиявий аҳволи оғирлашганлиги, бошқарув раиси вазифасида ишлаган вақтида МЧЖга тегишли автомашинадан ғайриқонуний равишда фойдаланганлиги, вазифадан кетганидан кейин ҳам автомашинани топширмаганлиги, уни яроқсиз ҳолатга келтирганлиги, шунингдек иш бўйича жавобгарлар ўз манфаатлари йўлида ресторан биносини қонун талабларини бузган ҳолда «Э» МЧЖга сотишга эришишгани, бу суднинг бошқа иш бўйича қабул қилинган қарори билан тасдиқланганлигини билдирган ва жавобгарларни МЧЖ таъсисчилари сафидан чиқаришни сўраган.

Шунингдек, жавобгар «С.» судга қарши даъво аризаси тақдим қилиб, даъвогарни ҳамда «Ш» хусусий корхонаси раҳбари «Д.»ни МЧЖ таъсисчилари сафидан чиқаришни сўраган. Қарши даъво талабида даъвогар «М.» ва унинг ўғли «Ш» хусусий корхонаси раҳбари «Д.» МЧЖнинг фаолият юритишига тўсқинлик қилаётганликлари, «М.» МЧЖнинг мулки бўлган автомашинани «Ш» хусусий корхонасига асоссиз бериб қўйганлигини билдирган.

Биринчи инстанция суди даъвони қаноатлантириб, қарши даъвони эса кўрмасдан қолдирган.

Кассация инстанцияси суди ҳал қилув қарорини ўзгаришсиз қолдирган.

Қуйи судларнинг бу тўхтами ноқонуний ҳисобланади ва қуйидагиларга кўра бу билан келишиб бўлмайди.

Даъвогарнинг даъво талаби ва жавобгарнинг қарши даъво талаби МЧЖ таъсисчилари сафидан унинг иштирокчисини чиқаришдан иборат.

«Масъулияти чекланган ҳамда кўшимча масъулиятли жамиятлар тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонуни 8-моддасининг иккинчи қисмига кўра, жами улушлари жамият устав фондининг (устав капиталининг) камида ўн фоизини ташкил этадиган жамият иштирокчилари ўз мажбуриятларини кўпол бузаётган ёхуд ўз ҳаракатлари (ҳаракатсизлиги) билан жамиятнинг фаолият кўрсатишига имкон бермаётган ёки уни жиддий тарзда қийинлаштираётган иштирокчини жамиятдан суд тартибида чиқарилишини талаб қилишга ҳақлидирлар.

Олий ҳўжалик суди Пленумининг «Иқтисодий судлар томонидан корпоратив низоларни ҳал этишнинг айрим масалалари тўғрисида» 2014 йил 20 июндаги 262-сонли қарори 19-бандининг иккинчи хатбошисида қайд этилишича, агар даъвогар иштирокчининг улуши ёки бир нечта иштирокчиларнинг жами улушлари жамият устав фонди (устав капитали)нинг ўн фоизидан кам бўлса ёхуд даъво аризаси жамиятнинг ўзи томонидан берилган бўлса, даъво аризасини қаноатлантириш рад этилиши лозим. Судлар ушбу тоифадаги ишларни кўришда жавобгар ўз мажбуриятларини кўпол бузаётганлиги, ҳаракатлари (ҳаракатсизлиги) билан жамиятнинг фаолият кўрсатишига имкон бермаётганлиги ёки уни жиддий тарзда қийинлаштираётганлиги ҳолатлари мавжудлигини аниқлашлари лозим.

Биринчи инстанция суди томонидан ушбу тушунтириш талаби бажарилмаган ва даъвогар жавобгарларнинг жамият фаолият кўрсатишига имкон бермаётганлиги тасдиқланмаганлигига, жавобгарларнинг МЧЖ мол-мулкларидан ҳўжасизларча фойдалангани, МЧЖга раҳбар бўлган вақтида эса, МЧЖнинг молиявий аҳволи оғирлашганлиги каби важлари жавобгарларни таъсисчилар сафидан чиқариш учун етарли бўлмаса-да, ушбу асосиз даъво талаби қаноатлантирилган.

Қолаверса, даъвонинг асосига қўйилган бошқа иш бўйича ҳал қилув қарори Ўзбекистон Республикаси Олий суди иқтисодий ишлар бўйича судлов хайъатининг қарори билан бекор қилинган.

Шу билан бирга, жавобгарнинг қарши даъво талабида келтирилган важлар ҳам даъвогарни таъсисчилар сафидан чиқариш учун асос бўлмайди.

Суд қарши даъво талабини кўрмасдан қолдирган ва жавобгар низони судгача ҳал қилиш тартибига риоя қилмаганлигини бунга асос қилиб келтирган бўлса-да, таъсисчини сафдан чиқариш тўғрисидаги талабни судга тақдим этишдан олдин низони судгача ҳал қилиш лозимлиги қонунчиликда мавжуд эмас.

Бу камчиликларга кассация инстанцияси суди ҳам эътибор қаратмасдан, ҳал қилув қарорини ўзгаришсиз қолдирган ва барвақт хулосага келган.

Иқтисодий процессуал кодекси 118-моддасининг биринчи қисмига кўра, давлат божи ишда иштирок этувчи шахсларга уларнинг қаноатлантирилган даъво талаблари миқдорига мутаносиб равишда юкланади.

Даъвогар томонидан даъво тақдим этишда 1 497 750 сўм давлат божи ва 3 000 сўм почта харажатлари тўланган. Жавобгар томонидан эса, қарши даъво тақдим қилишда ҳамда шикоятлар беришда жами 4 720 025 сўм давлат божи ва 56 436 сўм почта харажатлари тўланган.

Иш бўйича ундириладиган давлат божи даъво талаби учун биринчи инстанцияда 1 497 750 сўм, кассация инстанцияси учун 748 875 сўм, назорат инстанцияси учун 748 875 сўмни, қарши даъво талаби бўйича биринчи инстанция учун 1 722 400 сўм, кассация инстанциясида 861 200 сўм, назорат инстанциясида 861 200 сўмни, жами ундирилиши лозим бўлган давлат божи даъво бўйича 2 995 500 сўмни, қарши даъво бўйича 3 444 800 сўмни ташкил қилади.

Қайд этилганларга кўра, судлов хайъати назорат шикоятини қисман қаноатлантириш, биринчи инстанция судининг ҳал қилув қа-

рорини ва кассация инстанцияси судининг қарорини бекор қилиш, иш бўйича янги қарор қабул қилиш, даъвогарнинг даъво талабини ва жавобгарнинг қарши даъво талабини қаноатлантиришни рад этиш, ишни судда кўриш билан боғлиқ суд харажатларини даъвогар ва жавобгар зиммасига юклаган ҳолда, даъвогар томонидан олдиндан тўланган 3 000 сўм почта харажатларини ҳамда 1 497 750 сўм давлат божини зиммасида қолдириб, даъвогардан жавобгарга 1 275 225 сўм, республика бюджетига 222 525 сўм давлат божи ундириш, жавобгар томонидан олдиндан тўланган 3 444 800 сўм давлат божи ва 56 436 сўм почта харажати зиммасида қолдириш, даъвогардан Олий суд депозитига 50 682 сўм видеоконференцалоқа харажати ундириш, иш бўйича муқаддам берилган ижро варақаларини ижро этмаслик тўғрисида қарор қабул қилган.

4-1706-1701/1411-сонли иш

* * *

3. Юридик шахс пул мажбуриятлари бўйича кредитор талабларини қондиришга ва (ёки) мажбурий тўловлар бўйича ўз мажбуриятларини бажаришга қодир эмаслиги, агар тегишли мажбуриятлар ва (ёки) тўловлар мажбурияти юзага келган кундан эътиборан уч ой давомида қарздор томонидан бажарилмаган бўлса, унинг банкротлик аломатлари деб эътироф этилади.

Қарздор «М» хусусий фирмаси (бундан буён матнда қарздор деб юритилади) уч ой ва ундан ортиқ муддатдан буён 1 014 768,8 минг сўм солиқ қарзини тўлай олмаганлиги сабабли, туман давлат солиқ инспекциясининг (бундан буён матнда аризачи деб юритилади) «М» хусусий фирмаси фаолият кўрсатмаётганлиги ва кредиторлик қарзини тўлаш имкони йўқлиги аниқланганлиги сабабли, уни банкрот деб топиш ва тугатиш жараёнини қўллаш тўғрисидаги аризаси туманлараро иқтисодий судининг ҳал қилув қарори билан қаноатлантирилиб, қарздор «М» хусусий фирмаси банкрот деб топилган ва тугатишга доир иш очилган.

Апелляция инстанцияси судининг қарори билан «М» хусусий фирмасининг апелляция шикоятни қаноатлантирилиб, туманлараро иқтисодий судининг ҳал қилув қарори бекор қилинган. Иш бўйича янги қарор қабул қилиниб, аризани қаноатлантириш рад қилинган.

Аризачининг назорат шикоятда иш учун аҳамиятли ҳолатлар ва ҳужжатлар тўлиқ ўрганилмаганлиги, моддий ва процессуал ҳуқуқ нормалари нотўғри қўлланилганлиги, аризачи томонидан солиқ қарзини мажбурий ундириш чоралари кўрилганлиги, қарздорнинг қарзларини ҳисоб варақларидан сўзсиз ундириш юзасидан доимий равишда инкасса топшириқномалари хизмат кўрсатувчи банка киритиб келинганлигини, қарздорнинг дебитор қарзлари мавжуд ёки мавжуд эмаслиги тўғрисидаги маълумот солиқ инспекциясига тақдим этилмаганлиги сабабли бу чорани қўллаш имкони бўлмаганлиги, қарздорнинг солиқ ва бюджетга бошқа мажбурий тўловлар ҳисобидан бўлган қарзларини ундириш юзасидан судга мурожаат қилинганлиги, суд томонидан берилган ижро варақалари мажбурий ижро бюросининг туман бўлимига юборилганлиги, бюронинг хатида олиб борилган ижро ҳаракатлари давомида қарздорнинг ҳисобида мол-мулк ва бошқа актив маблағлари мавжуд эмаслиги аниқланганлиги, қарздорликни ундириш имкони йўқлиги сабабли «Банкротлик тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонунининг 4-моддасига асосан судга мурожаат қилиши кўрсатилганлиги, суд бошқарувчисининг ҳисоботида қарздорнинг 2 788 813,3 минг сўмлик активлари борлиги кўрсатилса-да, бу активлар нимадан иборат эканлиги ва уларнинг қайсиларини ижрога қаратиш мумкинлиги кўрсатилмаганлиги, қарздорнинг 390 573,9 минг сўмлик устав капитали, 393 480,0 минг сўмлик қўшимча капитали ва 221 400,0 минг сўм резерв капитали ва бошқа активлар пул маблағлари шаклида кўрсатилса-да, аслида қарздорнинг ҳисоб рақамида пул маблағлари мавжуд эмаслиги, ушбу ҳисоботда қарздорнинг бошқа кредиторлардан бўлган 1 млрд. сўмдан ортиқ қарзларини ундириш тўғри-

сидаги суд ижро ҳужжатлари мавжудлиги кўрсатилмаганлиги ҳолатлари баён қилиниб, апелляция инстанцияси судининг қарорини бекор қилиб, ҳал қилув қарорини ўз кучида қолдириш сўралган.

Иш ҳужжатларидан кўринишича, апелляция инстанцияси суди солиқ қарзини мажбурий ундириш бўйича барча чоралар кўрилганлиги ҳақидаги далиллар даъво аризага илова қилинмаган ва суд мажлисида ҳам тақдим қилинмаганлиги, хусусан, суд ҳужжатлари асосида қарздорга нисбатан чиқарилган ижро варақалари «Суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларини ижро этиш тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонуни 40-моддасининг учинчи қисмига асосан қайтарилганлиги ҳақидаги далиллар ишда мавжуд эмаслиги сабабли, биринчи инстанция суди қарздорни банкрот деб топиш тўғрисида нотўғри тўхтамга келган деб барвақт хулоса қилган.

Апелляция инстанцияси суди иш ҳужжатларига илова қилинган, мажбурий ижро бюроси туман бўлими бошлиғи ўринбосарининг қарори билан қарздорга нисбатан юритилган ижро иши иш юритувга қабул қилиниб, ижро ҳаракатлари амалга оширилиши белгиланганлиги, қарздор фаолиятида солиқ қонунчилигига риоя қилиниши бўйича ўтказилган текшириш натижаси бўйича тузилган далолатномага кўра, қарздорнинг 1,7 млрд. сўм дебитор қарздорлиги мавжудлиги аниқланганлиги, шунингдек тугатиш бошқарувчисининг кузатувга доир иш юритиш натижалари бўйича якуний ҳисоботида қарздорнинг бухгалтерия баланси маълумотларига кўра, 2 788 813,3 минг сўмлик активлари борлиги қайд қилинганлиги сабабли қарздорни банкрот деб топиш тўғрисидаги аризани рад қилиш учун асос қилган.

«Банкротлик тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонунининг 4-моддасига кўра, юридик шахс пул мажбуриятлари бўйича кредитор талабларини қондиришга ва (ёки) мажбурий тўловлар бўйича ўз мажбуриятларини бажаришга қодир эмаслиги, агар тегишли мажбуриятлар ва (ёки) тўловлар

мажбурияти юзага келган кундан эътиборан уч ой давомида қарздор томонидан бажарилмаган бўлса, унинг банкротлик аломатлари деб эътироф этилади.

Ушбу Қонуннинг 5-моддасига асосан, банкротлик тўғрисидаги иш банкротлик аломатлари мавжуд бўлган тақдирда, агар қарздор юридик шахсга нисбатан жами талаблар энг кам иш ҳақи миқдорининг камида беш юз каррасини ташкил этадиган бўлса, қарздор яқка тартибдаги тадбиркорга ёки яқка тартибдаги тадбиркор мақомини йўқотган жисмоний шахсга нисбатан энг кам иш ҳақи миқдорининг камида ўттиз каррасини ташкил этадиган бўлса, иқтисодий суд томонидан қўзғатилиши мумкин.

Муваққат бошқарувчининг якуний ҳисоботида асосан қарздорнинг иш ҳақидан бўлган қарздорлиги 22 972,0 минг сўмни, солиқ ва бошқа мажбурий тўловлардан бўлган қарздорлиги 1 041 210,9 минг сўмни, корхона ва ташкилотлардан қарзи 795 301,3 минг сўмни ташкил қилган.

Бундан кўринадики, апелляция инстанцияси суди низони ҳал этишда моддий ҳуқуқ нормасини нотўғри қўллаган ва бу эса, ноқонуний қарор қабул қилишга сабаб бўлган.

Баён этилганларга кўра, судлов ҳайъати назорат шикоятини қаноатлантириш, иш юзасидан апелляция инстанцияси судининг қарорини бекор қилиш, биринчи инстанция судининг ҳал қилув қарорини ўзгаришсиз қолдириш тўғрисида қарор қабул қилган.

4-1801-181/872-сонли иш

* * *

4. Суд томонидан қабул қилинган қарор моддий ва процессуал ҳуқуқ нормалари билан тўлиқ мос келиши, иш ҳужжатлари ва суд аниқлаган ҳолатларга мувофиқ бўлиши керак.

Қайд этилган талабларга риоя этмаслик қарорнинг бекор қилиниши ёки ўзгартирилиши учун асос бўлади.

Суд томонидан Иқтисодий процессуал кодексининг (бундан буён матнда ИПК деб юритилади) 177-моддасида назарда ту-

тилган барча масалаларни ҳал этмайди-ган, юзаки, асослантирилмаган қарорларнинг қабул қилиниши мумкин эмас.

Туман давлат солиқ инспекциясининг (бундан буён матнда даъвогар деб юритилади) жавобгар «А» МЧЖдан (бундан буён матнда жавобгар деб юритилади) 88 923 600 сўм қўшимча ҳисобланган солиқ ва мажбурий тўловларни ундириш тўғрисидаги даъво аризаси туманлараро иқтисодий судининг ҳал қилув қарори билан қаноатлантирилган.

Апелляция инстанцияси судининг қарори билан ҳал қилув қарори ўзгаришсиз қолдирилган.

Жавобгар томонидан мазкур суд қарорлари устидан назорат шикоят берилган бўлиб, унда суд қарорларини бекор қилиш ва даъво талабини қаноатлантиришни рад этиш ҳақида янги қарор қабул қилиш сўралган.

ИПКнинг 66-моддасига кўра, иш бўйича далиллар ушбу Кодексда ва бошқа қонунларда назарда тутилган тартибда олинган фактлар ҳақидаги маълумотлар бўлиб, улар асосида суд ишда иштирок этувчи шахсларнинг талаблари ва эътирозларини асословчи ҳолатлар, шунингдек низони тўғри ҳал қилиш учун аҳамиятга эга бўлган бошқа ҳолатлар мавжудлигини ёки мавжуд эмаслигини аниқлайди. Бундай маълумотлар ёзма ва ашёвий далиллар, экспертларнинг хулосалари, мутахассисларнинг маслаҳатлари (тушунтиришлари), гувоҳларнинг кўрсатувлари, ишда иштирок этувчи шахсларнинг тушунтиришлари билан аниқланади.

Қонунни бузган ҳолда олинган далиллардан фойдаланишга йўл қўйилмайди.

Биринчи ва апелляция инстанция судлари томонидан иш ҳолатлари тўлиқ аниқланмасдан ҳамда ишдаги далилларга тегишли ҳуқуқий баҳо берилмасдан, даъво талабини қаноатлантириш ҳақида нотўғри ва асослантирилмаган хулосага келинган.

Хусусан, 2018 йилнинг 1 январига қадар амалда бўлган Ўзбекистон Республикаси Солиқ кодекси 349-моддасининг тўртинчи хатбошисида солиқ солишнинг соддалаштирилган тартиби назарда тутилган солиқ тўлов-

чилар учун, агар ушбу Кодекснинг 373-моддасида бошқача қоида назарда тутилмаган бўлса, тўлов манбаида солиқларни ва бошқа мажбурий тўловларни ушлаб қолиш мажбуриятлари ҳамда бюджетга ва давлат мақсадли жамғармаларига қурилиши молиялаштиришнинг марказлаштирилган манбаларини жалб этган ҳолда танлов савдолари асосида амалга оширилаётган объектлар бўйича қўшилган қиймат солиғини тўлаш мажбуриятлари сақланиб қолиниши белгиланган.

Ўзбекистон Республикасининг «Солиқ ва бюджет сиёсатининг 2017 йилга мўлжалланган асосий йўналишлари қабул қилинганлиги муносабати билан Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида» 2016 йил 27 декабрдаги ЎРҚ-417-сонли Қонуни билан Солиқ кодекси 349-моддасининг тўртинчи хатбошиси янги таҳрирда баён этилган бўлиб, унга кўра ўзига нисбатан солиқ солишнинг соддалаштирилган тартиби назарда тутилган солиқ тўловчилар учун, агар ушбу Кодекснинг 373-моддасида бошқача қоида назарда тутилмаган бўлса, тўлов манбаида солиқларни ва бошқа мажбурий тўловларни ушлаб қолиш мажбуриятлари ҳамда бюджетга ва давлат мақсадли жамғармаларига қурилиши молиялаштиришнинг марказлаштирилган манбаларини жалб этган ҳолда амалга оширилаётган объектлар бўйича қўшилган қиймат солиғини тўлаш мажбуриятлари сақланиб қолади.

Биринчи инстанция суди юқорида қайд этилган моддий ҳуқуқ нормаларини инобатга олмасдан, жавобгардан у томонидан 2017 – 2018 йилларда кўрсатилган хизматлари бўйича тузилган шартномалар ва далолатномаларни олмасдан, шартнома предметини ва ҳақиқатда жавобгар томонидан қурилиш ишлари амалга оширилган ёки иншоотларни сақлаб туриш билан боғлиқ хизмат кўрсатилганлиги ҳолатларини аниқламасдан, мазкур низога татбиқ этилмайдиган моддий ҳуқуқ нормаси, яъни Солиқ кодексининг 349-моддасини қўллаб, даъво талабини қаноатлантириш ҳақида нотўғри хулосага келган.

Хусусан, жавобгарга Солиқ кодексининг 349-моддасида белгиланган қўшилган қиймат солиғини ҳисоблаш учун бир вақтнинг ўзида учта ҳолат мавжуд бўлиши лозим:

жавобгар томонидан қурилиш ишлари амалга оширилган;

қурилиш марказлаштирилган манбалардан молиялаштирилган;

танлов савдолари асосида ютиб олган объектда қурилиш ишлари бажарилган.

Судлов ҳайъати томонидан ишдаги ҳамда қўшимча тақдим қилинган ҳужжатлар ўрганилганда, жавобгар томонидан объектларда қурилиш ишлари эмас, балки сақлаб туриш ва жорий таъмирлаш хизматлари кўрсатилганлиги аниқланди.

Хусусан, жавобгар томонидан 2017 – 2018 йилларда кўрсатилган хизматлари бўйича тузилган шартномалар, счет-фактура ва даллатномалар ўрганилганда, шартномаларнинг предмети сифатида жавобгар томонидан канал ва зовурларни лойқадан тозалаш, канал қирғоқларини механизмлар ёрдамида тозалаш, мустаҳкамлаш ва жорий таъмирлаш хизматларини кўрсатиш қайд этилган.

Қолаверса, Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги томонидан 2010 йил 11 октябрда 2146-сон билан рўйхатга олинган Ўзбекистон Республикаси Молия вазирининг 2010 йил 20 августдаги 65-сонли буйруғи билан тасдиқланган Бюджет таснифини қўллаш бўйича Йўриқномада (бундан буён матнда Йўриқнома деб юритилади) бюджет таснифи Давлат бюджети ва давлат мақсадли жамғармалари бюджетларидан маблағ олувчи ташкилотларга нисбатан қўлланилиши белгиланган.

Йўриқноманинг 21-бандида бюджет тизими бюджетлари харажатларининг таснифи (бундан буён матнда харажатлар таснифи деб юритилади) бюджет тизими бюджетлари харажатларини кодлашдан иборат бўлиши ҳамда давлат бошқаруви ва маҳаллий ўзини ўзи бошқариш сектори бирликлари асосий функцияларини бажаришига, ижтимоий-иқтисодий вазифаларни ҳал қилишига бюджет маблағларини йўналтирилишини акс эттириши белгиланган.

Мазкур Йўриқномада қурилиш фаолияти бюджет таснифининг 7 040 000, 7 044 000, 7 048 000, 7 060 000, 7 061 000-харажат кодларидан молиялаштирилиши, сақлаб туриш ва жорий таъмирлаш билан боғлиқ хизматлар эса 42 30 000, 42 31 000 (ер), 42 32 000 (бино), 42 33 000 (иншоот), 42 33 900 (бошқа иншоот)-харажат кодларидан молиялаштирилиши белгиланган.

Туманлар бўйича ғазначилик бўлимлари томонидан жавобгарга берилган маълумотномаларда 2017 йилнинг 1 январидан 2018 йилнинг 1 октябргача бўлган даврда тузилган шартномалар бўйича жавобгар томонидан бажарилган барча ишлар учун тўловлар бюджет таснифининг IV-гурух «бошқа харажатлар» 42 33 900-харажат коди орқали «Сақлаб туриш ва жорий таъмирлаш» моддасидан молиялаштирилганлиги қайд этилган.

Иш ҳужжатларидаги Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлигининг 2019 йил 23 апрелдаги ДС/04-30/2467-сонли хатида ҳам Йўриқноманинг иқтисодий таснифи IV-гурух (бошқа харажатлар) харажатлари «Сақлаб туриш ва жорий таъмирлаш» харажатлари назарда тутилганлиги ва бу маблағлар марказлашган маблағлар таркибига кирмаслиги қайд этилган.

Бундан жавобгар томонидан кўрсатилган хизматлар учун тўлов бюджетнинг марказлаштирилган манбаларидан эмас, балки IV гуруҳи (бошқа харажатлари)дан амалга оширилганлиги ҳақида хулоса қилиш мумкин.

Юқоридагиларга асосан, жавобгар томонидан кўрсатилган хизматлар сақлаб туриш ва жорий таъмирлаш эканлиги ҳамда кўрсатилган хизматлар учун тўлов бюджетнинг марказлаштирилган манбаларидан амалга оширилмаганлиги сабабли даъво талабини қаноатлантиришни рад этиш лозим эди.

Олий хўжалик суди Пленумининг «Суднинг ҳал қилув қарори ҳақида» 2007 йил 15 июндаги 161-сонли қарорининг 1-бандида суд томонидан қабул қилинган қарор моддий ва процессуал ҳуқуқ нормалари билан тўлиқ мос келиши, иш ҳужжатлари ва суд аниқлаган ҳолатларга мувофиқ бўлиши кераклиги,

қайд этилган талабларга риоя этмаслик ИПКнинг 279, 302 ва 322-моддаларига мувофиқ қарорнинг бекор қилиниши ёки ўзгартирилиши учун асос бўлиши мумкинлиги, суд томонидан ИПКнинг 177-моддасида назарда тутилган барча масалаларни ҳал этмайдиган, юзаки, асослантирилмаган қарорларнинг қабул қилиниши мумкин эмаслиги ҳақида тushунтириш берилган.

ИПК 322-моддасининг биринчи қисмига биноан суд ҳужжатининг ноқонунийлиги ёки асосsizлиги ҳал қилув қарорини, қарорни назорат тартибида ўзгартириш ёки бекор қилиш учун асос бўлади.

Шу боис, судлов ҳайъати жавобгарнинг назорат шикоятини қаноатлантириш, туманлараро иқтисодий судининг ҳал қилув қарори ва апелляция инстанцияси судининг қарорини бекор қилиш ва даъво талабини қаноатлантиришни рад этиш тўғрисида янги қарор қабул қилган.

4-2003-1901/121-сонли иш

* * *

5. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 30 октябрдаги ПФ-5564-сонли Фармони 1-бандининг «а» кичик бандига асосан 2019 йил 1 январдан давлат улуши 50 фоиздан кам бўлган корхоналар контрагентлари билан ўзаро муносабатларда кечиктирилган дебиторлик қарзлар учун санкциялар бекор қилинганлиги сабабли бундай хўжалик юритувчи субъектлар 2019 йил 1 январдан бошлаб контрагентлари билан ўзаро муносабатларда кечиктирилган дебиторлик қарзлар учун жавобгарликдан озод қилинган.

Давлат солиқ инспекциясининг (бундан буён матнда аризачи деб юритилади) жавобгар «Н» МЧЖга (бундан буён матнда жавобгар деб юритилади) нисбатан Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2000 йил 29 июндаги «Биржадан ташқари валюта бозорини янада ривожлантириш ва мустаҳкамлаш чора-тадбирлари тўғрисида»ги 245-сонли қарорига асосан импорт

шартномаси бўйича 115 500 АҚШ доллари миқдоридаги товарларни «Эркин муомала учун чиқариш» режимига расмийлаштирилмаганлиги ёки шу қийматдаги валютани ҳисоб рақамига қайтарилишини таъминламаганлиги учун жавобгарга 115 500 АҚШ доллари миқдоридаги товарлар қийматининг 10 фоиз миқдорида – 11 550 АҚШ доллари ёки Ўзбекистон Республикаси Марказий банкининг белгилаган курси (1 АҚШ доллари = 8339,55 сўм) бўйича 96 321 802 сўм миқдорида молиявий жарима қўллаш тўғрисидаги даъво аризаси биринчи инстанция судининг ҳал қилув қарори билан қаноатлантирилиб, жавобгарга 11 550 АҚШ долларининг сўмга нисбатан курси бўйича 96 321 802 сўм миқдорида молиявий жарима қўлланилган.

Апелляция инстанцияси судининг қарори билан ҳал қилув қарори ўзгаришсиз қолдирилган.

Назорат шикоятида муддати ўтган қарздорлик суммаси ёпилганлиги, контракт шартлари бажарилганлиги, шартнома асосида келтирилган маҳсулотлар ишлаб чиқариш дастгоҳлари бўлиб, жамият томонидан ишлаб чиқариш жараёнларини йўлга қўйишлиши ва янги ишчи ўринлари яратилиши, тадбиркорлик фаолияти кенг қўллаб-қувватлаб келинаётганлиги, шунингдек Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 30 октябрдаги «Товар бозорларида савдони янада эркинлаштириш ва рақобатни ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПФ-5564-сонли Фармонига (бундан буён матнда ПФ-5564-сонли Фармон деб юритилади) кўра, 2019 йил 1 январдан бошлаб давлат улуши эллик фоиздан кам бўлган корхоналар контрагентлари билан ўзаро муносабатларда кечиктирилган дебиторлик қарзлар учун санкциялар бекор қилинганлиги баён қилиниб, молиявий жарима қўллаш ҳақидаги биринчи ва апелляция инстанцияси судларининг қарорларини бекор қилиш сўралган.

Иш ҳужжатларига кўра, жавобгар ва «Х» хорижий компания ўртасида тузилган импорт шартномасига асосан жавобгар томо-

нидан 180 000 АҚШ доллари миқдоридagi пул ўтказилган бўлса-да, мазкур шартнома бўйича 115 500 АҚШ доллари миқдоридagi асбоб-ускуналар импорт қилинмаган.

Аризачи Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2000 йил 29 июндаги 245-сонли қароридa эркин муомала учун чиқариш режимида расмийлаштирилмаган товарлар белгиланган муддатлардан 180 кунгача кечикканда қўшимча равишда расмийлаштирилмаган товарлар суммасининг 10 фоизига тенг миқдорда жарима қўллаш назарда тутилганлигига асосланиб, тузилган маълумотномага асосан жавобгарга нисбатан 96 321 802 сўм миқдоридa жарима қўллаш тўғрисида қарорга келган.

Жаримани ихтиёрий тўлаш учун берилган муддатда жавобгар жаримани ихтиёрий тўламаган.

Судлар жавобгар Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2000 йил 29 июндаги 245-сонли қарорига мувофиқ импорт товарларни олиб келишни 180 кунга кечиктирганлиги учун 96 321 802 сўм миқдоридa жарима қўллаш тўғрисида тўхтама келган.

Бирок, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 30 октябрдаги ПФ-5564-сонли Фармони 1-бандининг «а» кичик бандига асосан 2019 йил 1 январдан давлат улуши 50 фоиздан кам бўлган корхоналар контрагентлари билан ўзаро муносабатларда кечиктирилган дебиторлик қарзлар учун санкцияларни бекор қилиш назарда тутилганлиги судларнинг эътиборидан четда қолган. Яъни, 2019 йил 1 январдан бошлаб жавобгар бундай ҳуқуқбузарлик учун жавобгарликдан озод қилинган.

Жамият устав фондида давлат улуши йўқлиги жавобгарнинг суд мажлисидаги кўрсатмалари билан тасдиқланади.

Аммо, биринчи ва апелляция инстанцияси судлари ушбу ҳолатларни инобатга олмадан, молиявий жаримани қўллаш тўғрисида нотўғри хулосага келишган.

Бундай ҳолатда, судлов ҳайъати назорат шикоятини қаноатлантириш, иш юзасидан

қабул қилинган биринчи инстанция судининг ҳал қилув қарори ҳамда апелляция инстанцияси судининг қарорини бекор қилиш тўғрисида хулосага келиб, иш юзасидан даъво ни рад қилиш тўғрисида янги қарор қабул қилган.

1701-1901/285-сонли иш

* * *

6. Янги солиқлар ва бошқа мажбурий тўловлар белгиланишини, имтиёзлар тўлиқ ёки қисман бекор қилинишини, солиқ солинадиган база оширилишини назарда тутувчи солиқ тўғрисидаги қонун ҳужжатлари улар расмий эълон қилинган пайтдан эътиборан камида уч ой ўтгач амалга киритилади.

Туман давлат солиқ инспекциясининг (бундан буён матнда даъвогар деб юритилади) «Ш» хусусий корхонасидан (бундан буён матнда жавобгар деб юритилади) Ўзбекистон Республикаси Солиқ кодексининг 70-моддасига асосан 300 628 055 сўм солиқ қарзини ундириб бериш тўғрисидаги даъво аризаси туманлараро иқтисодий судининг ҳал қилув қарори билан қаноатлантирилиб, жавобгардан даъвогар фойдасига 300 628 055 сўм солиқ қарзи ундирилган.

Апелляция инстанцияси судининг қарори билан ҳал қилув қарорига асосан ундирилиши белгиланган 300 328 055 сўм қўшимча ҳисобланган солиқ суммаси 363 087 сўмга ўзгартирилган.

Назорат шикоятида иш бўйича эксперт сифатида жалб қилинган аудитор ҳисоботида ПК-3454-сонли қарор асосида Солиқ кодексига ўзгартириш киритилмаганлиги, ушбу қарорга асосланиб нотўғри даъво ариза киритилганлиги ҳақида асосиз фикр юритилганлиги, Солиқ кодексининг 27-моддасида солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларнинг ставкалари, агар ушбу Кодексда бошқача қоида назарда тутилган бўлмаса, Ўзбекистон Республикаси Президентининг қарори билан белгиланиши кўрсатилганлиги, Солиқ кодексининг 28-моддасида қонун ҳужжатларида

назарда тутилган ҳолларда айрим турдаги солиқларни ва бошқа мажбурий тўловларни ҳисоблаб чиқаришда уларнинг тўланиши лозим бўлган энг кам миқдори белгиланиши қайд этилганлиги, ПҚ-3454-сонли қарорнинг 8-бандида юк ташиш бўйича хизматлар кўрсатувчи юридик шахслар учун солиққа тортиш тизимидан қатъи назар, битта транспорт воситасига ҳисобланганда улар томонидан тўланаётган солиқларнинг жами миқдори якка тартибдаги тадбиркорлар ушбу фаолият тури бўйича тўлаётган қатъий белгиланган солиқ миқдоридан кам бўлмаслиги лозимлиги, қарорнинг ушбу банди ПҚ-4086-сонли қарорга асосан 2019 йил 1 январдан бутунлай чиқариб ташланган бўлса-да, амалда солиқ даври учун тўловлар амалга оширилиши лозимлиги, Солиқ кодексининг 3-моддасига кўра, солиқ солиш солиқ мажбуриятлари юзага келган пайтда амалда бўлган қонун ҳужжатларига мувофиқ амалга оширилиши белгиланганлиги, солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларни бекор қилиш, солиқлар ва бошқа мажбурий тўловлар ставкаларини камайтириш, солиқ тўловчиларнинг мажбуриятларини бекор қилишни ёки уларнинг аҳволини бошқача тарзда энгиллаштиришни назарда тутувчи солиқ тўғрисидаги қонун ҳужжатлари, агар бу солиқ тўғрисидаги қонун ҳужжатларида тўғридан-тўғри назарда тутилган бўлса, орқага қайтиш кучига эга бўлиши мумкинлиги, аудиторлик ҳисоботида ПҚ-3856-сонли қарор билан киритилган ўзгартиш ДСИ эътиборидан четда қолганлиги кўрсатилганлиги, ҳолбуки ушбу қарор 7-бандининг олтинчи хатбошисида якка тартибдаги тадбиркорлар 3 тоннадан ортиқ юк кўтарувчи автомобиль транспортида юкларни энг кам ойлик иш ҳақининг икки баравари миқдоридаги ставка бўйича ташиш хизматларидан ҳар ойда олинадиган қатъий белгиланган солиқ тўлаши белгиланганлигидан келиб чиқиб, МЧЖнинг 2018 йил 3-чорак солиқ ҳисоботлари ПҚ-3856-сонли қарорга асосан камерал назоратдан ўтказилганлиги ва жамиятга юборилган талабномада, юк кўтариш ҳажми 3 тоннагача бўлган автотранспорт

воситаларига энг кам иш ҳақининг бир ярим баравари, юк кўтариш ҳажми 3 тоннадан юқори бўлган автотранспорт воситаларига энг кам иш ҳақининг икки баравари миқдоридаги ставка бўйича қўшимча солиқ ҳисобланганлиги ҳамда судга киритилган даъво аризасида ҳам ушбу тартибда ҳисоб-китоб қилинганлиги, биринчи инстанция судининг ҳал қилув қарорини бекор қилиш учун биронта асос йўқлиги баён қилиниб, апелляция инстанцияси суди қарорини тўлиқ бекор қилиб, биринчи инстанция судининг ҳал қилув қарорини ўз кучида қолдириш сўралган.

Иш ҳужжатларига кўра, жавобгар юк ташиш фаолияти билан шуғулланиш учун лицензияга эга бўлиб, юк ташиш бўйича хизматлар кўрсатиб келган ва юк ташиш фаолияти юзасидан 2018 йилнинг 1, 2 ва 3-чорақлари якунлари бўйича даъвогарга солиқ ҳисоботлари тақдим қилган.

ПҚ-3454-сонли қарорнинг 8-бандига мувофиқ юк ташиш бўйича хизматлар кўрсатувчи юридик шахслар учун солиқ тортиш тизимидан қатъи назар, битта транспорт воситасига ҳисоблаганда улар томонидан тўланаётган солиқлар ва мақсадли давлат жамғармаларига мажбурий ажратмаларнинг жами миқдори якка тартибдаги тадбиркорлар ушбу фаолият тури бўйича тўлаётган қатъий белгиланган солиқ миқдоридан кам бўлмаслиги кераклиги белгиланган.

Солиқ кодекси 3-моддасининг бешинчи қисмига кўра, янги солиқлар ва бошқа мажбурий тўловлар белгиланишини, имтиёзлар тўлиқ ёки қисман бекор қилинишини, солиқ солинадиган база оширилишини назарда тутувчи солиқ тўғрисидаги қонун ҳужжатлари улар расмий эълон қилинган пайтдан эътиборан камида уч ой ўтгач амалга киритилади.

Шунингдек, «Тадбиркорлик фаолияти эркинлигининг кафолатлари тўғрисида»ги Қонуннинг 181-моддасида тадбиркорлик фаолиятини амалга ошириш тартиб-таомилнинг мураккаблаштирилишини ва тадбиркорлик фаолияти субъектлари зиммасига янги мажбуриятлар юклатилишини назарда тутадиган, шунингдек уларнинг жавобгар-

лигига оид янги чораларни белгилайдиган қонун ҳужжатлари расмий эълон қилинган кундан эътиборан камида уч ойдан кейин кучга кириши белгиланган.

Солиқ кодексининг 26-моддасига биноан солиқ солинадиган база солиқ солиш объектининг солиқ ёки бошқа мажбурий тўловнинг ставкаси татбиқан белгиланган кўрсаткичлардаги қиймат, миқдор, физик ва бошқа тавсифларини ифодалайди.

Жавобгарга қўшимча солиқ ҳисоблаш учун асос бўлган ПҚ-3454-сонли қарорнинг 8-банди билан амалда у (жавобгар) учун солиқ солинадиган база оширилган. Чунки, даъвогар жавобгарнинг юк автомобиллари ишлаган кунидан қатъи назар, мавжуд юк автомобиллари учун яқка тартибдаги тадбиркорлар ушбу фаолият тури бўйича тўлаётган қатъий белгиланган солиқ ҳисоблаган. Ваҳоланки, 2018 йилга қадар жавобгар умумий белгиланган солиқ тўловчи сифатида солиқ ва мажбурий тўловларни тўлаган. Демак, жавобгар учун солиқ солинадиган база оширилган.

Шунинг учун, даъвогар жавобгарга 2018 йилнинг 1 апрелидан бошлаб солиқларни ПҚ-3454-сонли қарорнинг 8-бандига асосан ҳисоблаши лозимлигидан келиб чиқиб, суд, жавобгардан 2018 йилнинг 2-чораги учун 85 169 584 сўм ва 3-чораги учун 88 018 624 сўм, жами 173 188 209 сўм ундириши лозим бўлган.

Бироқ, даъвогар тафовут суммасини ҳисоблашда жавобгар томонидан тўланган солиқ суммаларини инобатга олмаганлиги натижасида тарафлар суд жараёнида қўшимча ҳисобланган солиқ суммасига аниқлик киритиб, 2018 йилнинг 2-чораги учун 78 826 469 сўм ва 3-чораги учун 84 826 469 сўм қўшимча солиқ суммаси ҳисобланиши лозимлигини билдиришган. Ушбу ҳолатни инобатга олган ҳолда, жавобгар томонидан ҳақиқатда тўлаб берилиши лозим бўлган қўшимча солиқ суммаси жами (78 826 469 + 84 826 469) 163 594 383 сўмни ташкил қилади.

Бундан кўринадики, биринчи ва апелляция инстанцияси судлари низони ҳал этишда

моддий ҳуқуқ нормасини нотўғри қўллаган ва бу эса, ноқонуний қарор қабул қилишга сабаб бўлган.

Бундай ҳолатда, судлов ҳайъати назорат шикоятини қисман қаноатлантириш, иш юзасидан қабул қилинган биринчи инстанция судининг ҳал қилув қарорини ва апелляция инстанцияси судининг қарорини бекор қилиш ва иш юзасидан янги қарор қабул қилиш, жавобгардан 163 594 383 сўм қўшимча ҳисобланган солиқни ундириш тўғрисида қарор қабул қилган.

4-1905-1801/6877-сонли иш

* * *

7. Бошқа шахсларнинг пул маблағларини зайриқонуний ушлаб қолиш, уларни қайтариб беришдан бош тортиш, уларни тўлашни бошқача тарзда кечиктириш ёхуд бошқа шахс ҳисобидан асоссиз олиш ёки жамғариш натижасида улардан фойдаланганлик учун ушбу маблағлар суммасига фоиз тўланиши керак.

Фоизлар миқдори кредитор яшайдиган жойда, кредитор юридик шахс бўлганида эса, унинг жойлашган ерида пул мажбурияти ёки унинг тегишли қисми бажарилган кунда мавжуд бўлган банк фоизининг ҳисоб ставкаси билан белгиланади.

АТ «Микрокредитбанк» филиали (бундан буён матнда жавобгар деб юритилади) ва «Ш» МЧЖ (бундан буён матнда даъвогар деб юритилади) ўртасида номуайян муддатга тузилган банк-ҳисобварағи шартномаси шартларига кўра, «Банк» миждозга банк ҳисобварақларини очиш, унинг ҳисобварағига келиб тушаётган пул маблағларини қабул қилиш ва киритиб қўйиш, миждознинг ҳисобварағидан тегишли пул маблағларини ўтказиш ва тўлаш, касса хизмати кўрсатиш билан боғлиқ муносабатларни тартибга солиш мажбуриятини олган.

Бироқ, жавобгар Марказий банк томонидан тасдиқланган ва 2009 йил 16 мартда Адлия вазирлиги томонидан рўйхатдан ўтказилган «Ўзбекистон Республикаси банклари-

да очиладиган банк ҳисобварақлари тўғрисида»ги 1948-сонли Йўриқнома талабларига амал қилмасдан уни бир неча мартаба бузиб, даъвогарнинг ҳисоб рақамига келиб тушган маблағлардан 2013–2016 йилларда жами 13 767 934 сўм миқдорида банк хизмати олиб даъвогарга зарар етказган.

Жавобгар томонидан тарафлар ўртасида 2013 йил 22 сентябрда имзоланган 45-сонли банк-ҳисобварағи шартномасига зид равишда 2014 – 2016 йилларда пул маблағларини нотўғри ундириб олганлиги сабабли, туманлараро иқтисодий судининг бошқа иш бўйича қабул қилган ҳал қилув қарори билан 10 462 718,31 сўм пул маблағлари даъвогарнинг фойдасига ундириб берилган.

Шундан кейин даъвогар туманлараро иқтисодий судига мурожаат қилиб, ўзининг пул маблағларини банк томонидан ғайриқонуний ушлаб қолиниб фойдаланилганлиги учун ундан 4 596 566 сўм фоиз ундиришни сўраган.

Биринчи инстанция судининг ҳал қилув қарори билан даъво талаби қисман қаноатлантирилиб, жавобгардан даъвогар фойдасига 735 290 сўм фоиз ундирилган, даъвонинг қолган қисмини қаноатлантириш рад этилган.

Кассация инстанцияси судининг қарори билан биринчи инстанция судининг ҳал қилув қарори ўзгаришсиз қолдирилган.

Даъвогарнинг назорат шикоятда 10 462 718 сўм пул маблағлари жавобгар томонидан ғайриқонуний равишда фойдаланиб келганлик факти суд ҳужжати билан исботланган бўлса-да, судлар томонидан моддий ва процессуал ҳуқуқ нормалари нотўғри қўлланилиб, фоиз суммаси камайтирилганлиги сабабли, суд қарорларини ўзгартириб, фоиз суммасини тўлиқ ундириб бериш сўралган.

Ўзбекистон Республикаси Олий ҳўжалик суди Пленумининг «Суднинг ҳал қилув қарори ҳақида» 2007 йил 15 июндаги 161-сонли қарорининг 3-бандида қарор қачонки, унда иш учун аҳамиятли барча ҳолатлар баён этилган ва тарафларнинг ҳуқуқ ва мажбуриятлари ҳақидаги ҳулосаларини тасдиқловчи далиллар келтирилган бўлса, асослантирилган

ҳисобланиши, қарор иш ҳолатлари ҳақидаги тахминларга асосланган бўлиши мумкин эмаслиги ва у далилларга унинг дахлдорлиги ва йўл қўйилишлиги, ишончлилиги ва етарлилик ҳақидаги Иқтисодий процессуал кодекси (бундан буён матнда ИПК деб юритилади) 69 – 75-моддалари талабларини инобатга олган ҳолда асослантирилган бўлиши кераклиги ҳақида тушунтириш берилган.

Фуқаролик процессуал кодексининг (бундан буён матнда ФПК деб юритилади) 327-моддасига кўра, бошқа шахсларнинг пул маблағларини ғайриқонуний ушлаб қолиш, уларни қайтариб беришдан бош тортиш, уларни тўлашни бошқача тарзда кечиктириш ёхуд бошқа шахс ҳисобидан асоссиз олиш ёки жамғариш натижасида улардан фойдаланганлик учун ушбу маблағлар суммасига фоиз тўланиши керак. Фоизлар миқдори кредитор яшайдиган жойда, кредитор юридик шахс бўлганида эса, унинг жойлашган ерида пул мажбурияти ёки унинг тегишли қисми бажарилган кунда мавжуд бўлган банк фойзининг ҳисоб ставкаси билан белгиланади. Қарз суд тартибида ундириб олинганида суд кредиторнинг талабини даъво қўзғатилган кундаги ёки қарор чиқарилган кундаги банк фойзининг ҳисоб ставкасига қараб қондириши мумкин. Ушбу қоидалар қонунда ёки шартномада бошқа фоиз миқдори белгиланган бўлмаса қўлланилади.

Олий ҳўжалик суди Пленумининг «Мажбуриятларни бажармаганлик ёки лозим даражада бажармаганлик учун мулкий жавобгарлик тўғрисидаги фуқаролик қонун ҳужжатларини қўллашнинг айрим масалалари ҳақида» 2007 йил 15 июндаги 163-сонли қарорининг 7-бандида ФКнинг 327-моддасида назарда тутилган фоизлар бошқа шахсларнинг пул маблағлари шартномага асосан ёхуд шартномавий муносабатларсиз қабул қилинганлигидан қатъи назар, тўланиши шартлиги ҳақида тушунтириш берилган.

Мазкур Пленум қарорининг 10-бандида ФКнинг 327-моддасида назарда тутилган фоизлар ўз табиатига кўра, қарз шартномаси (ФКнинг 734-моддаси), кредит шартномаси

(ФКнинг 744-моддаси) ёхуд тижорат кредити шартномаси (ФКнинг 748-моддаси) бўйича берилган пул маблағларидан фойдаланганлик учун тўланиши лозим бўлган фоизлардан фарқланиши, шу сабабли, суд банк фоизларини ундириш ҳақидаги низоларни ҳал қилишда даъвогар қарз ёки кредит ёхуд тижорат кредити сифатида берилган пул маблағларидан фойдаланганлик учун фоизлар ундиришни талаб қиляптими ёхуд талабнинг моҳияти пул мажбуриятларини бажармаганлик учун ёки ижрони кечиктирганлик учун жавобгарликни (ФКнинг 327-моддаси) қўллашдан иборатлигини аниқлаши лозимлиги; ушбу Қарорнинг 13-бандида эса, шартномалардан келиб чиқувчи пул мажбуриятларида, хусусан қарздорнинг товарлар, ишлар, хизматлар тўловини амалга ошириш ёхуд пул маблағларини қайтариш, тўлов кечиктирилган суммани тўлаш шarti билан олинган мажбуриятларда ФКнинг 327-моддасига асосан фоизлар ҳисобланиши лозимлиги, қонунда ёхуд тарафлар келишувидан пул мажбуриятларини бажаришни кечиктирганлик учун қарздорнинг неустойка (пеня) тўлаш мажбурияти кўзда тутилиши мумкинлиги, бундай ҳолатларда суд шундан келиб чиқиши керакки, агар қонунда ёки шартномада тўғридан-тўғри бошқача тартиб назарда тутилган бўлмаса, кредитор пул мажбуриятини бажармаганлиги учун зарар етказилганлиги ҳолатини ва зарарнинг миқдорини исботламаса ҳам, ушбу чоралардан бирини қўллаш ҳақидаги талабни қўйишга ҳақлилиги ҳақида тушунтириш берилган.

Бироқ, судлов ҳайъати биринчи инстанция судининг жавобгар томонидан муайян кун ҳолатига фоиз суммаси 4 596 566 сўм миқдоридан юзага келганлиги ҳолати ФКнинг 327-моддасида белгиланган фоиз сифатида эътироф этилиб, шунингдек ушбу фоиз қарздорлик Ўзбекистон Республикаси Марказий банкнинг молиялаштириш ставкаси 16 фоиз ҳисобидан, жавобгарнинг 4 596 566 сўм фоиз қарздорлигини бугунги молиялаштириш ставкасидан келиб чиқиб, 735 290 сўм ундириш ҳақидаги ҳулосасини нотўғри деб ҳисоблайди.

Мазкур ҳолатда, даъвогарнинг 4 596 566 сўм фоиз ундириш талаби ФКнинг 327-моддаси талабларидан келиб чиққан бўлиб, биринчи инстанция суди ушбу талабга ФКнинг 326-моддаси тартибида баҳо бериб, асоссиз ҳулосага келган.

Кассация инстанцияси суди томонидан ҳам юқорида қайд этилган ҳолатлар инобатга олинмасдан, ҳал қилув қарорини ўзгаришсиз қолдириш ҳақида нотўғри ҳулосага келинган.

Олий хўжалик суди Пленумининг «Иқтисодий суднинг ҳал қилув қарори ҳақида» 2007 йил 15 июндаги 161-сонли қарорининг 1-бандида қарорнинг одил судловнинг конституциявий асосларини амалга оширадиган ва Ўзбекистон Республикаси номидан қабул қилинадиган ҳужжат сифатида қонуний ва асослантирилган бўлиши ҳақидаги ИПКнинг 18-боби талабларига сўзсиз ва қатъий риоя этилиши шартлиги, суд томонидан қабул қилинган қарор моддий ва процессуал ҳуқуқ нормалари билан тўлиқ мос келиши, иш ҳужжатлари ва суд аниқлаган ҳолатларга мувофиқ бўлиши кераклиги, қайд этилган талабларга риоя этмаслик ИПКнинг 279, 302 ва 322-моддаларига мувофиқ қарорнинг бекор қилиниши ёки ўзгартирилиши учун асос бўлиши, суд томонидан ИПКнинг 177-моддасида назарда тутилган барча масалаларни ҳал этмайдиган, юзаки, асослантирилмаган қарорларнинг қабул қилиниши мумкин эмаслиги ҳақида тушунтириш берилган.

Бундай ҳолатда, судлов ҳайъати назорат шикоятини қисман қаноатлантириш, туманлараро иқтисодий судининг тарафлар ўртасидаги бошқа иш бўйича қабул қилган ҳал қилув қарори қонуний кучга киргунга қадар ҳисоблаш, суд қарорларининг жавобгардан банк фоизини ундириш қисмини 735 290 сўмдан 4 481 916 сўмга ўзгартириш, даъво талабининг қолган қисмини қаноатлантиришни рад этиш тўғрисида қарор қабул қилган.

4-2202-1801/1693-сонли иш

* * *